

NOVI AUTORSKI RJEČNIK RUSKOGA KROATISTA — HRVATSKI VIĐEN NA DRUGAČIJI NAČIN

Хорватско-русскаи словарь / Hrvatsko-ruski rječnik Artura Rafaeloviča Bagdasarova (Moskva 2013.) zapravo je peto dopunjeno izdanje njegova općega hrvatsko-ruskoga dvojezičnika; prvi (“zeleni”) je rječnik sadržavao oko 5500 riječi (izdavač Vojno sveučilište, nakladnik Муравей-Гайд, Moskva 1999.), drugi (“crveni”) je prošireno izdanje s više od 8000 natuknica (nakladnik Интердиалект+, Moskva 2001.), treće (“plavo”) izdanje sadrži oko 20000 jedinica (Астрель • АСТ Транзиткнига, Moskva 2003.), a četvrto izdanje — *Новый хорватско-русскаи словарь* ima oko 30000 riječi (Воентехиниздат, Moskva 2007.).

Valja naglasiti da cijeli taj niz započinje autorovim istraživanjima razlika u hrvatskom i srpskom vojnom nazivlju, koja su rezultirala i prvim terminološkim rječnikom s takvom građom (*Хорватско-сербские военнотерминологические различия*, ИВИ, Москва 1997.), a ubrzo i prvim općim *Rusko-hrvatsko-srpskim / Hrvatsko-srpsko-ruskim rječnikom razlika* (*Русско-хорватско-сербский и хорватско-сербско-русскаи словарь различий*, ИВИ, Москва 1998.), kojim nažalost ne raspolažemo, ali je lako zaključiti da su ti *razlikovni* rječnici potaknuli Bagdasarova na daljnja i detaljnija istraživanja hrvatskoga jezika.

Najnoviji je rječnik ujedno petnaesta knjiga (ne računajući jednu prevedenu na hrvatski) ruskoga jezikoslovca posvećena hrvatskome jeziku. O njegovoj najnovijoj povijesti autor govori u monografiji *Хорватский литературный язык второй половины XX века*, ВТИ, Москва 2004. (Hrvatski književni jezik druge polovice 20. stoljeća) koju je zajedno s člancima A. Bagdasarova na hrvatski preveo hrvatski rusist M. Popović, a objavljena je pod naslovom *Hrvatski književni jezik i njegova norma* (Maveda i HFD, Rijeka 2010.). Gramatičku strukturu hrvatskoga književnoga jezika Bagdasarov obrađuje u trima udžbenicima/priručnicima za ruske studente: *Хорватский язык: Краткий грамматический справочник*, ВТИ, Москва 2006., *Хорватский язык: Начальный курс*, КАРО, Санкт Петербург 2011. te u najnovijoj i najpotpunijoj elementarnoj gramatici — *Элементарная грамматика хорватского языка*, Астрель — Владимир — ВКТ, Москва 2012.

U bibliografiji A. R. Bagdasarova ne smiju se zanemariti ni dvije praktične knjižice džepnoga formata — konverzacijski priručnici (“razgovornici”) za ruske turiste: *Русско-хорватский разговорник для туристов*, ЦНИИИ, Москва 2004. i *Хорватский разговорник*, Астрель • АСТ Транзиткнига, Москва 2006. Budući da, kao i drugi jezični vodiči takvoga tipa, sadrže najučestaliji konverzacijski i razgovorni leksik, te su knjižice vrlo bitne za analizu i usporedbu s općim hrvatskim leksikom u Bagdasarovljevim općim autorskim rječnicima.

Ovdje nećemo nabrajati kroatističke znanstvene, stručne i popularne članke A. R. Bagdasarova, objavljujane u raznim časopisima i listovima (dovoljno je spomenuti brojku od 20 znanstvenih članaka objavljenih u ruskim znanstvenim publikacijama između 1987. i 2004. godine te preko 50 raznih članaka objavljenih pretežno u hrvatskim tiskovinama tijekom 2012. i 2013. godine).

Prije nego što se detaljnije posvetimo autorovu najnovijem rječniku (predstavljenom 16. listopada u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu) moramo ukratko spomenuti u kakvim je okolnostima izbor Artura R. Bagdasarova pao na hrvatski jezik. Naime, Bagdasarov je na Državnom sveučilištu u Sankt Peterburgu od 1976. do 1981. studirao serbokroatistiku (jugoslavistiku), koja se u ruskoj slavistici tradicionalno vezivala uza serbistiku. Ruski slavisti nisu bili spremni (a mnogi to nisu ni danas) ni revidirati ni mijenjati prihvaćenu sliku o jednom jeziku različitih varijanata, pri čemu je posve nebitno o kakvim je *varijantama* riječ. Upustiti se u proučavanje razlika među *varijantama* (i to na građi vojnoga nazivlja!) i razgraničiti jezične pojave (leksičke i gramatičke) koje im ipak nisu zajedničke, značilo je narušiti dotadašnji čvrsti serbokroatistički “sustav” koji se temeljio na dostupnoj ruskoj i neruskoj normativnoj literaturi, ponajprije na rječniku I. I. Tolstoja. Izlazeći polako iz toga okvira i Bagdasarov u jednom svom kratkom školskom priručniku govori o varijantama jednoga jezika (*Национально-территориальные варианты сербохорватского языка*, ИВИ, Москва 1990.), ali ih definira kao nacionalno-teritorijalne. Ovdje nije na odmet spomenuti da zbog fundamentalnih razlika između ruske i hrvatske književne i književnojezične tradicije s jedne te dijalektološke neusporedivosti ruskoga i hrvatskoga s druge strane, ne začuđuje što ruska filologija ne razumije povijesnu uvjetovanost hrvatske jezične situacije. Ne začuđuje ni to što je, prihvativši varijante *srpskohrvatskoga*, zaboravila da je svojedobno odbacila pokušaj ozakonjenja dijalektnih odstupanja od ruske književnojezične norme, odnosno »teritorijalnih varijanata« (moskovske i petrogradske) ruskoga jezika (А. И. Горшков [Gorškov], *Теоретические основы истории русского литературного языка*, Наука,

Москва 1983:156), jer »teritorijalne« i »nacionalno-teritorijalne« varijante nisu isto. Ali upravo to što nisu isto razlog je više za novi pristup pitanju jezične varijantnosti i za suvremenije promišljanje sociokulturnoga statusa svakoga književnoga jezika pa tako i hrvatskoga.

Iako mu je vjerojatno pripomogla nova politička situacija pa i nova konstelacija nacionalnih filologija s kraja prošloga stoljeća, Bagdasarov je na zamagljenom području svoje struke očito probio led; najprije je na moskovskom Državnom sveučilištu Lomonosov kod poznatoga serbista prof. Gudkova doktorirao na hrvatsko-srpskim razlikama, a 1998. objavio je i spomenuti trojezični razlikovni rječnik. Led je probijen i na petrogradskom Filološkom fakultetu pri Državnom sveučilištu; zahvaljujući ponajprije prof. Svjetlani Vasiljevnoj Zajcevoj, nekad razmjenskoj lektorici ruskoga jezika na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, na petrogradskoj je slavistici prije nekoliko godina pokrenut cjeloviti studij kroatistike (šestogodišnji, prema bolonjskim načelima), ali i to je ona jedna lasta koja nažalost ne čini proljeće. Kroatistika je na ruskim sveučilištima i danas tek u povojima (nesumnjivo joj je potrebna i pomoć hrvatskih stručnjaka i institucija), a u moskovskoj slavističkoj sredini Bagdasarov je i dalje na misijskom području. Zašto je tako uporan i zašto se, usprkos mnogim osporavanjima i u Rusiji i u Hrvatskoj, s tolikim entuzijazmom i dalje posvećuje svojoj nezahvalnoj struci? Zašto ne posustaje iako s naše strane nije dobio ni stručnu ni materijalnu podršku kakvu zaslužuje (ovaj je rječnik tiskao o svome trošku i u vlastitoj nakladi, a izostala je i stručna pomoć koju je tražio godinama)? Koliko god to danas zvučalo nerazumno, vjerojatno ne posustaje zato što on svoju struku voli i zato što kao odgovoran istraživač i znanstvenik ponajprije želi služiti istini. Sviđalo se to nekome ili ne, i ovaj njegov rječnik samo je skroman, kako kaže autor, doprinos istini o hrvatskom jeziku i njegovu leksiku u širokom svijetu ruske slavistike. I koliko god nam je teško osvijestiti ruske prostorne relacije, još nam je teže shvatiti što u tome svijetu predstavlja jedan ruski kroatist i što za nas znači jedan tako rijedak, gotovo usamljen slučaj zauzetoga, požrtvovnoga i upornoga istraživača hrvatskoga jezika.

Odmah valja naglasiti da ni ovaj njegov najnoviji rječnik nije standardni normativni rječnik zadanoga korpusa, na kakve smo navikli (možda zato među našim kroatistima nije mogao naći recenzenta). Bagdasarov u predgovoru posve jasno kaže da je to specijalni, autorski rječnik, dakle rječnik koji ništa ne propisuje. Dakle, taj nas rječnik ne poučava nego nam otkriva kakav je zapravo hrvatski leksik u jednom vremenski i prostorno elastičnijem vidu, a posebno kakav je on u odnosu na ruski jezik. Oko 35000 riječi autor je podijelio čak u 13 leksičkih razreda, stavljajući uz

mnoge riječi kraticu obilježenosti — prema svojim ovjerenim i potvrđenim izvorima, a ponegdje i prema vlastitu osjećaju. Prema autorovim riječima u predgovoru tih 13 razreda čini:

1. razmjerno novi leksik (neobilježen ili s raznim funkcionalnim oznakama),
2. pokrajinski i/ili narječni leksik (s oznakama *обл.* i *нареч.*),
3. razgovorni leksik (s oznakom *разг.*),
4. frazemi (s oznakom \diamond),
5. žargonski leksik (s oznakom *жарг.*),
6. vulgarni i pogrđni leksik (s oznakama *вульг.* i *бран.*),
7. kulinarski leksik (s oznakom *кул.*),
8. crkveni (pretežno katolički) leksik (s oznakom *церк.*),
9. jezikoslovno nazivlje (s oznakom *лингв.*),
10. vojno nazivlje (s oznakom *воен.*),
11. općejezične novotvorenice (neobilježene ili s oznakom *неол.*),
12. informatičke novotvorenice (s oznakom *информ.*),
13. povijesne novotvorenice, osobito iz razdoblja 1941. — 1945. (s oznakom *ист.*).

U rječniku se pojavljuju i preciznije terminološke oznake (azbučnim redom): *анат.* — anatomija, *астр.* — astronomija, *бот.* — botanika, *вет.* — veterina, *геогр.* — zemljopis, geografija, *зоол.* — zoologija, *мат.* — matematika, *мед.* — medicina, *муз.* — muzika, glazba, *правосл.* — pravoslavlje, *псих.* — psihologija, *спорт.* — sport, *театр.* — kazalište, *тех.* — tehnika, *уст.* — zastarjelica, arhaizam, *хим.* — kemija, *шахм.* — šah, *эк.* — ekonomija, *юр.* — pravo. Kraticama su označena i posebna stilska obilježja riječi kao npr. *ирон.* — ironično, *перен.* — preneseno (značenje), *шутл.* — šaljivo. Gramatičke se oznake odnose na vrste riječi i njihova specifična značenja, npr. *собир.* je oznaka za zbirnu imenicu.

Razumije se da uz pojedine riječi stoje oznake za dva ili više leksičkih razreda pa tako npr. uz **guglati** i **link** stoje oznake *жарг.* *информ.*, a uz **uspornik** su oznake *м.* *неол.* *разг.*

Najveći dio općega hrvatskoga leksika nema, naravno, nikakve oznake, jer za nj postoje odgovarajuće ruske istoznačnice. Ipak se može reći da ih je ponegdje više nego što je potrebno, jer je oznaka *зоол.* uz natuknicu **vuk** suvišna, kao i oznaka *бот.* uz **višnja** (nema je uz **jabuka** i **kruška**). S druge strane, nekim riječima, kao što su npr. **dupeglavac**, **nabiguzica**, **kruhoborac**, **perovođa**, **plačidrug**... nedostaju potrebne funkcionalne oznake pa ruski korisnik može zaključiti da su stilski neutralne.

Promotrimo rječnik malo detaljnije iz pozicije ruskoga korisnika. Prosjezni će Rus u njemu tražiti značenja hrvatskih riječi koje susreće u sva-

kodnevnom životu. Neće, dakle, tražiti one riječi koje uopće ne susreće ili ih susreće vrlo rijetko. Može se postaviti pitanje zašto je onda Bagdasarov u rječnik unio i onaj leksik koji mu hrvatski leksikografi vjerojatno ne bi odobrili, a mnogi bi čak “očistili” rječnik od takvih “bagdasarizama”, uglavnom hrvatskih arhaizama, historizama i neologizama, te time samo potvrdili svoj antipuristički purizam. U rječniku je jedva stotinu takvih riječi, što je neznatan postotak u odnosu na 35000 natuknica, ali upravo one budu oči hrvatskim jezikoslovnim znalcima pa i mnogim laicima. To su npr. arhaizmi (prema oznakama Bagdasarova): **čovjekoslovlje** (arhaični neologizam, antropologija), **dušoslovlje** (psihologija), **dvogovor** (dijalog), **izim** (osim), **jeftimba** (akcija, pojeftinjenje), **jezičnica** (gramatika), **krugoval** (radio), **ludžba** (kemija), **mudroslovlje** (filozofija), **munjara** (elektrana), **munjina** (električna struja), **munjosprem** (akumulator), **munjostroj** (električni stroj), **munjovoz** (tramvaj), **naravoslovlje** (prirodoslovlje, prirodopis), **otpovijed** (otkaz; odbijanje), **ričoslovnica** (gramatika), **samogovor** (monolog), **stojiša** (statist), **svjetlopisac** (fotograf), **vremeslovac** (meteorolog), **vremeslovlje** (meteorologija)... Među arhaizmima ima i onih regionalnih, npr. **ženar** (siječanj).

U neologizme, često i povijesne, Bagdasarov ubraja npr. natuknice **brzoglas** (ne i **brzovlak**, **brzopis**, **brzovlak**), **dalekovidnica** (televizija), **dušoslovlje** (psihologija), **kartoberač** (kondukter), **narječoslovlje** (dijalektologija), **putničar** (turist), **putničarstvo** (turizam), **samovoz** (automobil), **ustaša** (*opis pojma*), **zagana** (problem, pitanje)...

Za veliki broj navedenih riječi, pogotovo neologizama, rječnik daje i njihove neobilježene (neutralne) istoznačnice (šteta je što ih dosljedno ne daje za sve koje postoje). Tako se uz arhaizme **dušoslovlje**, **ludžba**, **naravoslovlje**, **svjetlopisac** i dr. u rječniku navode i gore spomenuti istoznačni internacionalizmi. Uz neologizam **brzoglas** nalazimo i **telefon**, ali uz **brzopis** — стенографія istoznačnice nema pa značenje “spašava” ruski ekvivalent, dok uz **brzovlak** — скорый поезд stoji uputnica na **vlak**, i to **brzi**. Uz **brzovlak** — телеграмма, logično, nema istoznačnice **telegram**. Određeni broj kalkova, npr. **narodopis** (etnografija), **narodoznanstvo** (etnologija), **sitnozor** (mikroskop), **sljub** (sinteza), nije funkcionalno obilježen, a kako rječnik ne nudi njihove istoznačnice (kao uz natuknicu **slovnica**, uz koju postoji i **gramatika**), ruski korisnik može zaključiti da su ti nazivi u hrvatskom uobičajeni. Takav je i sam naziv **pakovak** uz koji stoji oznaka *лишгв.*, ali osim ruskoga ekvivalenta ništa ne upućuje na kalk.

I iz navedenih se primjera vidi da je rječnik pun stručnih naziva, a posebnu pozornost zaslužuju oni jezikoslovni — s oznakom *лишгв.* Bagdasarov najčešće navodi hrvatsko jezikoslovno nazivlje (ili linvističku termi-

nologiju), koje je uglavnom dobro obrađeno i za koje je mogao naći potvrdu u najnovijim izvorima. Međutim, i tu se može prigovoriti nedosljednost, odnosno stanovita neravnoteža u obradi hrvatskih i internacionalnih istoznačnica. Tako npr. uz **podmet** — подлежащее nema i natuknice subjekt, a uz **prirok** — сказуемое ne pojavljuje se i predikat. Inače uz nazive **apozicija**, **atribut**, **objekt**, **fonem**, **morfem**, **sintaksa** (i **skladnja**) u rječniku nalazimo sve temeljne jezikoslovne nazive. Ovdje valja napomenuti da Rusi imaju vlastito jezikoslovno nazivlje (čak i vlastite nazive padeža) kojim se uobičajeno služe pa im hrvatski nazivi za pojedine gramatičke kategorije vjerojatno manje *paraju uši* nego nama.

Kao neologizme Bagdasarov označava i znatan broj riječi koje pripadaju informatičkom, a donekle i tehničkom području općenito. Već u proslavu navodi primjere: **napudbina** (softver), **prebirknik** (brouzer), **raznačnik** (i **dekoder**), **sprežnik** (server), **strojevina** (hardver) itd., koje eventualno razumiju samo stručnjaci.

Kad je riječ o gore spomenutom leksiku, šteta je što uz njega nedostaju uputnice (»vidice«) na suvremene istoznačnice koje se uistinu rabe i razumiju. Općenito je u rječniku premalo takvih uputnica s oznakom *см.* — *смотру* (npr. **uštrcak** *м. см.* špricer; **pektoral** *м. џерк. см.* naprsnik), a one bi pojednostavnile obradu građe i olakšale korisniku služenje rječnikom. Primjerice, istoznačnice **podstrig** i **tonzura** imaju oznaku *џерк.* i kratko objašnjenje pojma, što znači da se rabe u određenom kontekstu i da ne moraju biti razumljive svima; zato je uz prvu mogla stajati uputnica na drugu. Kako za najveći broj arhaizama i neologizama u rječniku postoje frekventnije, suvremene istoznačnice, trebalo ih je povezati uputnicama pa bi svakome bilo jasno da su **razgodci** *м. мн. лунгв.* zapravo interpunkcija, a da je posve nerazumljiva **zagana** *ж. неол.* običan **problem**.

Zašto je Bagdasarov u svoj rječnik unio i riječi za koje zna da se ne koriste ili se koriste vrlo rijetko? Sigurno ne zato da bi prosječnim ruskim korisnicima omogućio usvajanje takvoga leksika, a još manje zato da bi provocirao hrvatske jezikoslovce. Ipak, stručni prikazi njegovih rječnika u nas su rijetkost.¹ Neki će ga proglasiti, a neki su ga već proglasili puristom. Kako se onda u taj njegov puristički koncept uklapa mnoštvo internacionalizama, regionalizama i dijalektizama, razgovorni leksik, žargonizmi i brojni vulgarizmi? Kakav je to jezični čistunac koji u rječnik unosi tolike

¹ Do sada su prikazana dva rječnika: Branka Tafra, Moskovski susret hrvatskoga i ruskoga, *Jezik* 51, br. 2, 2003, str. 76–80; Kristian Lewis, Od munje i munjka do muštuluka (Артур Рафаэлович Багдасаров: Новый хорватско-русский словарь, Воентехиниздат, Москва, 2007.), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33, br. 1, 2008, str. 479–483.

nestandardne pa i mnoge tabuizirane riječi, i to hrvatske i ruske? Očito se ne radi o čistuncu nego o istraživaču koji je svjestan da iz svoje daleke kabinetske perspektive ne može načiniti pouzdanu selekciju rječničke građe, a postojeći normativni hrvatski rječnici ne daju mu odgovore koje traži. Njegov je rječnik jednostavno njegov osobni, autorski *registar* hrvatskih riječi s kojima se susreo u svojim istraživanjima i koje je morao zabilježiti da se ne izgube. Ni jednu nije sam izmislio, a kao jezikoslovnom znalcu neka mu bude dopušteno i to da se pomalo i igra (s) jezikom, kao što se igraju mnogi hrvatski jezikoslovci i stilisti, tvorci autorskih neologizama (poput Ladana ili Pranjića). Kao leksikografu ne možemo mu ništa prigovoriti ako mu već nismo pomogli da svoj rječnik dopuni i poboljša u uporabnom smislu. Po njegovim vlastitim riječima, iz rječnika ne bi ništa izbacio, ali bi ga rado proširio i poboljšao, a to bi trebalo biti dovoljno.

Ovdje valja naglasiti da se u konverzacijskim priručnicima A. Bagdasarova opisani leksik ne pojavljuje. Naprotiv, leksik njegovih “razgovornika” posve je suvremen i standardan, što dokazuje da ovaj autorski rječnik treba iščitavati upravo u svjetlu istraživanja jednoga stranoga jezikoslovca, k tome ruskoga slavista, koje još uvijek traje i koje, promotrimo li hrvatski jezik i iz njegove perspektive, može biti korisno i poticajno i njemu i nama.

Da je Bagdasarov dobio željenu pomoć s kroatističke strane, u rječniku bi sigurno bilo manje propusta (a u kojemu ih rječniku nema?) pa se ne bi omakle ni one malobrojne tiskarske pogreške tipa **podbeo** (podebeo), **ispokljaniti** (ispoklanjati), **naizgleg**, **odstranivati**, **selezena**, **šporkizija** (šporkica), **urođenici** (nema: urođenik), **žvearin**. Vjerojatno bi se ipak brisale natuknice kao što je rusizam **rastilati** (širiti, rasprostirati, razvlačiti), a možda i **obreći** i **obricati** (istoznačnice **obećati**, **obećavati**), ili bi se iza natuknice **katedra** dodala i katedrala, koja bi vjerojatno povukla i naziv prvostolnica.

U obradi rječničke građe autor se očito nije ravnao samo po ovjerenim leksikografskim izvorima, nego se vodio i vlastitim osjećajem za hrvatske specifičnosti koje bi Rusu mogle predstavljati problem. Tako je u rječnik unesen veliki broj riječi crkveno-liturgijskoga i religijskoga značenja, ne samo katoličke nego i opće kršćanske tradicije, uključujući pravoslavnu i protestantsku, te onih islamske tradicije. Uz kršćanske, ponajviše katoličke, pojmove s oznakom *церк.*, kao što su npr. **dominikanac**, **glagoljaš**, **hostija**, **kaptol**, **klauzura**, **krunica**, **litanija**, **Pepelnica**, **sakrament**, **Sudam(i)ja**, **Svi sveti**, **župa**, **župnik**, često se pojavljuju i kratki opisi značenja, koji ruskoga korisnika upućuju na hrvatske kulturološke i tradicijske posebno-

sti (ne tako davno ni u jednom rječniku nismo mogli naći kratke ruske “formule” za čestitanje Božića i Uskrsa — С Рождеством! С Пасхой!). Tumačeći nazive blagdana (**Jurjevo** — Юрьев день, **Velika Gospa** — Успение Богородицы), biblijskih izvora (**Petoknjižje** — Пятикнижие, **evanđelje** — Евангелие), liturgijskih pojmova (**habit** — мантия, **misal** — миссал) i vjerskih običaja (**poklade** — карнавал, **korizma** — Великий пост...), takav leksik otkriva mnoge zajedničke kršćanske poveznice. Nije zapostavljen ni osnovni leksik islamske tradicije pa tako nalazimo i tumačenja natuknica **džamija** — мечеть, **dženaza** — джаназа, **hadž** — хадж(ж), **imam** — имам, **ramazan** — рамазан, рамадан, itd.

Specifičnom leksiku pripadaju i relativno brojne natuknice povijesno-ga značenja — s oznakom *ист.*, npr. **domobran**, **janjičar**, **komodor**, **udbaš**, **zastavnik**, uz koje se također nalaze kratka tumačenja pojmova. Velik dio leksika odnosi se na administrativno-pravno i vojno nazivlje, npr. **sabor**, **veleposlanik**, **župan**, **županija**; **bojišnica**, **bojna**, **bojnik**, **postrojba**, **vojarna**...

Kratki opisi i tumačenja nalaze se i uz pojedine natuknice regionalno-dijalektnoga obilježja, kao što su npr. **bevanda**, **brudet**, **maraska**, **paštica**, **peka**; **karneval**, **moreška**, **pjaca**, **taverna**... Inače je uz većinu regionalizama jednoznačno naveden ruski standardni ekvivalent.

Uključivanje kulturološki specifičnoga leksika u jedan dvojezični rječnik svakako je i novost i dobitak za oba jezika, pogotovo ako se uz natuknice navode i kratka tumačenja. Bagdasarov je uz mnoge takve riječi dodao (s oznakom *ср.* — *сравни*) i vrlo korisne i leksikografski vrijedne usporedbe s ruskim približnim ili mogućim ekvivalentima, što pridonosi boljem razumijevanju dviju kultura. Tako npr. uz natuknicu **dalekovidnica** ж. *неол.* u zgradama stoji »usporedi s ruskim 30-ih g. 20. st. — дальновидение«, uz **udbaš** м. *ист. разг.* stoji tumačenje »službenik državne sigurnosti«, a u zgradama: »usporedi s ruskim *ист. разг.* карэбэшник, карэбист« (tj. kagebeovac), uz **župan** м. жупан stoji kratko »usporedi s ruskim — губернтор«, dok uz **kuna** ж. stoji dva značenja — 1. »hrvatska novčana jedinica; 1 kuna = 100 lipa« i 2. куница (»usporedi s куна, куница — novčana jedinica u domingolskoj Rusiji«). Tumačenja se nalaze i uz mnoge pohrvaćene rusizme, ponajviše uz manje poznate povijesne pojmove, kao što je npr. **duhoborac** — духборец, духбор i **duhoborstvo** — духборство, духборчество — s tumačenjem da je riječ o jednoj ruskoj sekti iz 18. stoljeća.

Neuobičajeno velik dio hrvatskoga leksika u rječniku čine *nestandardni* regionalizmi s oznakom *обл.*, tj. hrvatske dijalektne riječi različita podrije-

tla, više s čakavskih nego kajkavskih prostora. Tako se u rječniku uz *standardne* štokavske inačice pojavljuju i riječi kao što su: **coprija**, **cucak**, **bagaj** (багаж), **banak**, **barba**, **baškot**, **bićerin**, **birc**, **bedinerica**, **bocun**, **bogec**, **borša**, **botun**, **bova**, **bračolet** (браслет), **bruškin**, **bućnica**, **fačuk**, **feta**, **furešt**, **fumar**, **kampanel**, **lanterna**, **saft**, **spiza**, **šentada**, **šinjorina**, **šjor**, **šjora**, **škart**, **škoj**, **šnita**, **vekerica**... Ukratko, uz natuknicu **grah** nalazimo i **bažul** i **fažol**, a sve je na ruskom фасоль. Isto se tako **naušnica** pojavljuje i kao **rečina** i **rinčica**. Nažalost i takve su natuknice bez »vidica« koje bi ruskom korisniku pokazale da je riječ o pojavi kakvu ruski ne poznaje i upravo se zato ne smije ignorirati. Osim toga autor, koliko god se trudio, nije mogao odrediti najučestalije dijalektne oblike ni označiti područja na kojima se rabe. Nemogućnost označavanja naglasaka dodatno je otežala obradu ovoga leksika, koja je zahtjevna i za hrvatske dijalektologe. U popisu literature kojom se služio Bagdasarov ne navodi dijalektološke rječnike pa se može zaključiti da se s tim leksikom susreo uživo, "na terenu". Kako je pojedine riječi čuo, tako ih je i zapisao pa se u rječniku navodi npr. **čača**, a ne **ćaća**, **kavul**, a ne **kaul**, **koguma**, a ne **kogoma**, **rečina**, a ne **rećina**, **štiva**, a ne **stiva**, **školj**, a ne **škoj**, ali **pinjur** i **pirun**, **balancana** i **melancana** itd., dakako, sve s jednoznačnim ruskim ekvivalentima. Za obradu ove građe potrebno je, pogotovo strancu, puno znanja, iskustva pa i hrabrosti. Bagdasarovu treba priznati da je uspio prikupiti i zapisati veliki broj *nestandardnih* hrvatskih riječi koje i danas konkuriraju prihvaćenim štokavskim inačicama i pokazuju kakav je zapravo hrvatski jezik u svojoj tronarječnoj biti.

Iako nije uobičajeno govoriti o leksiku kojega u jednom manjem ili srednjem dvojezičnom rječniku nema, osvrnut ćemo se na neke kategorije koje autor sigurno nije izostavio slučajno.

U jednu takvu skupinu mogu se svrstati hrvatski rusizmi, napose oni koji se rabe često, a u rječniku su izostavljeni. Takva je npr. riječ **obmana** i njezine izvedenice **obmanuti**, **obmanjivati** i dr., kojih u rječniku nema, ali zato su tu **prijevvara** i **varka** — обман, **prevariti** — обмануть, **varati** — обманивать, **prevarant** i **varalica** — обманщик. Nema ni riječi upotreba, upotrijebiti, ali su tu **uporaba** — употребление i **uporabiti** — употребить. Natuknice **lice** i **lični** nisu sinonimi pojmovu osoba i osoban, nego se navode isključivo kao anatomski (*анат.*) nazivi — **лицо**, **лицевой**, pri čemu se značenje prve preciznije tumači u sklopu frazema, npr. **baciti u ~** (бросить в лицо), a značenje druge u sklopu sintagme **~ živac** (лицевой нерв). Nema, dakle, natuknica **ličan**, **lično**, **ličnost**, ali se navode **osoba** — лицо, персона, особа, **osoban** — личный (osobne zamjenice — личные местоимения) i **osobno** — лично. Tipične rusizme u rječ-

niku ne treba ni tražiti, npr. »ubijediti«: **uvjeriti** — убедить; »čuvstvo«: **osjećaj** — чувство. Natuknice **podrediti**, **potčiniti (se)** — подчинить(ся), **podređivati**, **potčinjavati (se)** — подчинять(ся) pokazuju koliko je osjetljiva granica koja odvaja nijanse značenja u srodnim jezicima. Mnogih rusizama u hrvatskom obično nismo svjesni, a ni autor ponegdje kao da nije imao izbora pa tako u rječniku nalazimo **izvješće** — известие, **potkrijepiti** — подкрепить, **suprug** — супруг, **supruga** — супруга i dr.

Naravno, rusizme nije lako odijeliti od staroslavenizama, najstarije- ga leksika svih slavenskih jezika. Rječnik dobro obrađuje riječi koje smo svi baštinili iz istoga izvora, ponajviše liturgijske i religijske. Blisku srodnost ruskoga i hrvatskoga pokazuju npr. složenice sa sastavnicom **blago-**, kao što su: **blagodat** — благодать, **blagoslov** — благословение, **blagosloviti** — благословить, **blagostanje** — благосостояние, **blagotvoran** — благотворный, **Blagovijest** — Благовещение i dr. Rječnik razlikuje i **blagdan** — празник od **praznika** — каникулы, kao i dvoznačnost riječi **blažen**, **blaženi** (i **blaženik**) — блаженный. Staroslavenski korijen *čestъ* pojavljuje se u riječima **čestica** — частица, **pričest** (i **particip**) — причастие, ali nema natuknica (rusizama) učestvovati, učesće, učesnik, za koje postoje hrvatske istoznačnice **sudjelovati** — участвовать, **udio** i **udjel** — часть, **sudionik** — участник, соучастник i sl. Ponegdje se na zajedničko podrijetlo upućuje tako da se uz neobilježenu hrvatsku riječ daje i obilježeni ruski ekvivalent, npr. uz natuknice **bludnica** — распутная женщина; блудница *уст.*, **bludnik** — блудник *уст.* (s oznakom arhaičnosti).

Orijentalizmi, uglavnom turcizmi, u rječniku se pretežno vezuju uz nazivlje (termine) islamske tradicije (spomenuli smo primjere **džamija**, **dženaza** i dr.), ali nema mnoštva općih turcizama koje je s vremenom nametnula štokavšina, a za kojima zapravo nije bilo potrebe. Tako npr. nema riječi bunar, marama, maramica, šešir, šeširdžija itd., ali su tu istoznačnice **zdenac** — колодец, **rubac** — платок, **rupčić** — носовой платок, **klobuk** — шляпа, **klobučar** — шляпный мастер, **klobučarnica** — шляпная. Isto tako nema ni izvedenica sa sufiksima *-luk* i *-džija* pa se za *lopovluk*, *mamurluk*, *nestašluk*, odnosno *šaljivdžija*, *šeširdžija* itd. navode istoznačnice **lopovština**, **mamurnost**, **nestašnost**, **šaljivčina**, **klobučar** i druge. Iz općega leksika dobar je primjer "nezamjenjivi" turcizam **džezva** — джезва, турка, za koju se navodi i regionalna (dalmatinska) inačica **koguma**. Određen broj turcizama zbog svoje učestalosti konkurrira hrvatskom leksiku pa se tako uz **bakar** navodi i slavenska riječ **mjed** (медь).

Bitan dio rječnika zauzima hrvatski razgovorni leksik, kojemu se mogu dodati i žargonizmi. Za takve hrvatske natuknice autor je nastojao naći ruske razgovorne ili žargonske istoznačnice pa nam rječnik prvi put nudi i

najnoviji ruski leksik te vrste. Tamo gdje ne nalazi obilježene ruske ekvivalente daje neutralna značenja ili opise pa su tako npr. **cimer** i **cimerica** — сосед i соседка по комнате, **čaga** — танец, **čagati** — танцевать, a **frend** i **frendica** — друг i подруга. Uza stariji razgovorni i žargonski leksik, npr. **cinke** — стукач, **babinjak** — девичник; бабешник, **fuš** — халтура, **fušati** — халтурить, **lova** — бабки, капуста, **murjak** — мент, мусор, **pošiziti** — шизануться, **šljakati** — пахать, **žnora** — блат itd., naveden je i noviji, često engleskoga podrijetla kao **čendžati (se)** — чеинджить(ся), **faker** — факер, **guglati** — гуглить, **luzer** — лузер, **zika** — музон (музыка) itd. Rječnik sadrži i velik broj vulgarizama, koji također pripadaju uglavnom razgovornom i žargonskom leksiku.

Tuđice i njihove inačice u hrvatskom i ruskom književnom jeziku na poseban način otkrivaju narav obaju jezika u odnosu na tzv. purizam, koji se nikad ne pripisuje ruskome. Primjeri kao što su **adoptirati** — усыновить, удочерить... («posiniti», «pokćeriti»), **amandman** — поправка, изменение..., **amater** — любитель (не профессионал), **apsolvent** — студент-дипломник, **apsolvirati** — закончить курс обучения, **atentat** — покушение (на жизнь), **dubioza** — сомнение, **egzaktan** — точный, **evidencija** — учёт, **helikopter** — вертолёт («vrtolet»), **helidrom** — вертолётная площадка, **hobotnica** — спрут, осьминог («osmonožac»), **infuzija** — вливание, **institucija** — учреждение, **kamion** — грузовик, **lokal** — помещение, **poganin** — язычник itd. pokazuju da je razvikani hrvatski purizam poprilično upitan. To potvrđuju i ruski ekvivalenti hrvatskim natuknicama tipa **hladnjak** — холодильник, **sisaljka** — насос, **zrakoplov** — самолёт («samolet») i dr.

Visoka tolerantnost ruskoga prema tuđicama kao što su npr. **dvorana** — зал («sala»), **kolodvor** — вокзал, **konobar** — официант, **prvostupnik** — бакалавр, **knjigovođa** — бухгалтер, **luka** — порт, **oko** — глаз, **ormar** — шкаф, **peljar** — лоцман, **povlastica** — привилегия, **putnik** — пассажир... proizlazi iz povijesnih društvenih okolnosti koje su bile bitno drugačije od hrvatskih. Danas kad nova tehnologija i globalizacija donosi mnoštvo angloamerikanizama tipa **skener** — сканер, **skenirati** — сканировать, **lobi** — лобби, **lobirati** — лоббировать i sl. hrvatski i ruski se prema njima odnose vrlo slično.

Veliki broj ruskih naziva za ženska zanimanja (među kojima su i brojne tuđice) ne tvori se mocijom od muških osnova. To je jedan od razloga što se u rječniku nalazi mnoštvo takvih hrvatskih naziva, npr. **pisar/ica**, **psihoanalitičar/ka**, **psiholog/inja**, **seksolog/inja**, **senator/ica**, **vozač/ica** itd., čiji ruski ekvivalenti imaju dodatak »žena«, primjerice **vozačica** je (женщина-) водитель.

Posebnu pozornost privlači način obrade hrvatske građe. Već smo spomenuli da su sinonimi (istoznačnice i bliskoznačnice) mogli biti obrađeni racionalnije i jednostavnije — pomoću uputnica (*см. — смотри*) na najučestaliju i/ili najstandardniju natuknicu. Budući da su hrvatske natuknice navedene bez naglasaka, pitanje homografa (istopisnica) autor je riješio obrojčavanjem i sažetom kontekstualizacijom takvih riječi u sintagma i frazemima.

Rječnik sadrži znatan broj hrvatskih frazema koji se dosljedno tumače ruskim frazeološkim ekvivalentima. Za rječnik od 35000 natuknica taj je dio građe obrađen na vrlo visokoj razini. Uz najučestalije frazeme nalaze se i oni koji ruskome korisniku pomažu razumjeti značenja homografa, a istu ulogu imaju i sklopovi riječi, odnosno sintagme.

Homografi i homonimi su obrojčani pa tako nalazimo i ove primjere: **pas**¹ *м.* пояс и **pas**² *м.* собака, **putar**¹ *м.* дорожник и **putar**² *м.* обл. масло, **sjenica**¹ *ж.* беседка и **sjenica**² *ж.* синица, **težak**¹ *м.* 1. земледелец... 2. подёнщик и **težak**² 1. тяжёлый 2. трудный (pridjev je oprinjeren sa sedam sintagmi), **zamjenica**¹ *ж.* лингв. местоимение (tu se abecedno navodi i devet vrsta zamjenica — imenična, neodređena, odnosna, osobna, pokazna, posvojna, povratna, pridjevna, upitna) i **zamjenica**² *ж.* (женщина-) заместитель, **okapanje**¹ *с.* трудности и **okapanje**¹ *с.* окапывание... Homografe (i homonime) čije je značenje zamagljeno pravopisno, autor dopunjuje oblikom koji ga čini razumljivim, npr. kod glagola 1. licem prezenta: **izvesti**¹ (izvedem) 1. вывести 2. выполнить... 3. лингв. произвести..., **izvesti**² (izvezem) вывезти и **izvesti**³ (izvezem) вышить. U rječniku se mogu naći i homonimi među kojima su semantičke razlike označene i pravopisno, npr. **Balkanac** — »stanovnik Balkana« i **balkanac** — »primitivac, nekulturan čovjek, seljčina« (ista se semantička razlika odnosi i na pridjev **balkanski**).

Osnovni hrvatski frazeološki fond u ovome je rječniku obrađen optimalno. Tako se npr. ispod natuknice **pas**² *м.* собака nalaze dvije sintagme — lovački ~ охотничья собака i morski ~ акула (osnovna se natuknica zamjenjuje tildom) te dva frazema (s oznakom ◊): gladan kao ~ голодный как собака i živjeti kao ~ i маčka жить как кошка с собакой. Slično je i s natuknicom **oko**¹ *с.* глаз, uz koju se navode četiri frazema: baciti ~ na koga/što; držati na ~u; u četiri ~a; zažmiriti na jedno ~. Tu je osnova riječi odijeljena okomicama kao i u ostalim slučajevima gdje je potrebno pokazati oblik riječi u frazemu ili u određenom sklopu.

Osim oznake za vrstu riječi uz **oko**² *предл.* navode se tri prijedložne funkcije: 1. вокруг 2. около; к 3. приблизительно; около. Sve tri funk-

cije ilustrirane su primjerima: *dođite ~ pet sati* *приходите к пяти часам*, *okretati se ~ Sunca* *вращаться вокруг Солнца*, *njemu je ~ dvadeset godi-
na* *ему около (приблизительно) двадцати лет*. Ovaj primjer dobro ilu-
strira obradu sinsemantičnih riječi, posebice gramatičkih, koja je u ovo-
me rječniku potpunija i detaljnija nego u mnogim velikim dvojezičnicima.
Evo još nekoliko primjera: za natuknice **neka**¹ u značenju veznika i **neka**²
u funkciji čestice nisu navedeni samo svi ruski ekvivalenti, nego su obje
dobro i temeljito oprimjerene u oba jezika. Još je složeniji slučaj s petero-
značnom natuknicom **put** koja uz tri osnovna imenička značenja — »put,
staza«, »put, putovanje« i »put, boja kože« — ima i prijedložno značenje
smjera (krenuti ~ grada i sl.) i priložno značenje broja **put(a)** — *раз* (npr.
други ~, идући ~, прошли ~, два ~а тједно, сто ~а болје...). Sva su leksička i gra-
matička značenja bogato i precizno oprimjerena najučestalijim idiomat-
skim sklopovima i frazemima.

Bagdasarov je sigurno imao problema i s hrvatskim pravopisom pa se
odlučio za izdanje koje je načelno bilo bliže ruskom, a to je tzv. londonac i
njegova novija hrvatska varijanta. Naime, ruski je pravopis morfonološki
prozirniji od hrvatskoga pa se u ovome rječniku pojavljuju oblici **otpadci**,
podatak — **podatci**, **grješka**, **oprjeka**, **sprječavati**, **iskorišćivati**, **isplovlji-
vati**, **naglašivati**, **onemogućivati**... ali **izvještavati** te **ukrasivati** i **ukraš-
vati**. S obzirom na naše pravopisne sporove takve nedosljednosti ne začu-
đuju i više govore o našoj pravopisnoj zbilji. Daleko je značajnije što rječ-
nik razlikuje i dosljedno obrađuje *parove* riječi koje na isti način razlikuje i
ruski, npr. glagole **bijeliti** i **bijeljati**, **oslabiti** i **oslabjeti**, **oživiti** i **oživjeti**...

Na kraju knjige, iza rječnika (na str. 559–592), slijedi i poseban rječnik
hrvatskih kratica, rječnik zemljopisnih imena te kratka, zgusnuta, ruski pi-
sana hrvatska gramatika (slovnica) s kratkim poglavljem o fonetici i pra-
vopisu, opširnim o morfologiji, elementima sintakse i tablicom fleksije naj-
učestalijih glagola. I gramatika zaslužuje više od gologa spomena, ali ona
je ipak samo koristan dodatak rječniku i osnovni orijentir ruskome kori-
sniku rječnika.

Sadržaj rječnika nije iscrpljen ovim zapažanjima i ovim primjerima.
Možda je u zaključku važno upozoriti da Bagdasarov, školovan u tradici-
ji ruske filologije, ne doživljava hrvatski kao standard u ortolingvističkom
smislu, nego kao književni jezik stare, tronarječne tradicije koja se od re-
nesanse do danas potvrđuje i u književnosti i u životu (po tim se specifič-
nostima hrvatski razlikuje od ruskoga). U njegovu su rječniku natuknice
standard, **standardan**, **standardizacija**, **standardizirati** jednoznačne i ne
odnose se na jezik. U nizu sintagmi koje pobliže opisuju natuknicu **jezik**
nalazi se primjer književni ~ tj. *литертурный язык*, a frazemi koje uz nju

navodi potvrđuju da ga dobro poznaje. Njegov kroatistički opus već ima težinu životnoga uloga i zaslužuje daleko više od pohvale entuzijazmu koji ga (još) ne napušta. Ovaj autorski rječnik najvećim dijelom pokazuje da hrvatska kroatistika i Artur Bagdasarov mogu i moraju \diamond naći zajednički ~ найти общий язык — na dobrobit hrvatske i ruske leksikografije.

Dubravka Sesar